

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СПЕЦИФІКИ АРХІТЕКТОНІКИ ПРОФЕСІЙНОГО ДИСКУРСУ

Колеснікова Ірина Анатоліївна,

д-р. філол. наук, доц.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

У статті розглядається специфіка архітекtonіки професійного дискурсу, яка досі не стала предметом глибокого наукового дослідження. Презентується панорамний зріз макроструктури професійного дискурсу, що дозволяє виокремити у ньому три зони (власне професійну, перехідну, псевдо-професійну), що поділяються на відповідні сектори, а також визначити принципи, за якими формується цей тип дискурсу.

Ключові слова: професійний дискурс, архітекtonіка, панорамна макроструктура, зона професійного дискурсу (власне професійна, перехідна, псевдопрофесійна), сектор зони професійного дискурсу.

Професійний дискурс (зокрема специфіка його архітекtonіки) як науковий феномен практично не був об'єктом лінгвістичного дослідження. Предметом багатьох наукових дискусій, на думку В.Г. Борботька, стали комунікативні характеристики дискурсу і його функції у суспільній практиці, проте щодо "внутрішньої організації дискурсу, принципів формування його структури і змісту, то до сьогодні процес у розв'язанні цих проблем" є непомітним [Борботько 2006, 6].

Архітекtonіка професійного дискурсу характеризується специфікою певних її ознак, тому механічне перенесення на нього структур інших дискурсів було б помилковим. Традиційно архітекtonіка художнього дискурсу визначається як його своєрідна макроструктура на семантичному (ієрархія семантичних пропозицій) та прагматичному рівнях (задає спрямованість мовлення і водночас об'єднує дискурс як послідовність в одне ціле). Художній дискурс розгортається у часі та просторі через динаміку подій тощо. Художній твір як інформаційний конструкт можна розглянути в декількох ракурсах, зокрема когнітивному, естетичному, мовнонормативному і т. ін., однак головна його функція – емотивна, тобто вплив на читача, його емоції та почуття через художній образ. Зовнішнім виявом архітекtonіки художнього дискурсу є його розбивка на розділи, дії, події тощо.

Оскільки професійний дискурс розгортається у двох планах – мовному та інформаційно-фаховому, традиційні категорії дискурсології набувають при його аналізі нових ознак та нюансів. Літературознавці не зводять поняття "архітекtonіка художнього дискурсу" до поняття "композиція художнього твору", оскільки "архітекtonіка водночас виявляє свою відмінність від композиції, власне побудови окремих його частин, образів, деталей, сюжетних ліній" [Літературознавчий словник 2006, 65]. Архітекtonіку дискурсу відповідно до його типу можна розглядати як гармонійне поєднання частин в єдине ціле (архітектурний дискурс), як принциповий взаємозв'язок частин художнього твору (художній дискурс), як таку структуру, що має відношення до систематизації науки чи діяльності людини (професійний дискурс). Отже, не існує універсальної матриці архітекtonіки дискурсу як складної динамічної суперсистеми, і кожний з типів дискурсу потребує пошуку специфічних підходів і методів, адекватних для його вивчення. Так, не можна екстраполювати архітекtonіку художнього дискурсу на професійний дискурс як такий. Однак при аналізі

його псевдопрофесійної зони такий підхід є правомірним, оскільки в цій зоні професійний дискурс виступає елементом структури художнього дискурсу за моделлю "текст у тексті".

Професійний дискурс оперує інформаційним простором, тому його основними елітними одиницями виступають терміни на відміну від художнього дискурсу, елітними одиницями номінації якого є тропи (образні засоби). Адресант художнього дискурсу оперує образами, тоді як адресант професійного дискурсу – поняттями. Його динамічність реалізується через іншу модель: знак (термін) – код (дефініція) та словесне оточення терміноодиниці. Виходячи із зазначеного вище констатуємо, що професійний дискурс розгортається не в часі та абстрактному просторі, обмеженому рамками художнього тексту, а в конкретному, визначеному даною професійною спільнотою інформаційному полі/просторі. Тому прагматичними ознаками професійного дискурсу є його тяжіння до розширення інформаційного простору (необмеженість пізнавальної діяльності людини), захоплення нових його сегментів, занурення у цей новий сегмент інформаційного простору та чітке регламентування інформаційних рівнів залежно від специфіки розгортання комунікативного процесу.

Оскільки професійний дискурс охоплює значну кількість учасників, яких характеризує різний ступінь комунікативної компетенції (як мовної, так і професійної), різна мета і як наслідок – різновекторні комунікативні стратегії, його неможливо уявити як гомогенну, однорівневу сукупність комунікативних подій, ситуацій тощо. Якщо гіпотетично уявити професійний дискурс як систему, що тяжіє до упорядкування як на парадигматичному, так і синтагматичному рівнях, що безпосередньо віддзеркалює процес професійного пізнання світу і регулюється лінгвальними та позалінгвальними чинниками, актуальним стає вивчення його архітекτονіки як у цілому, так і окремих структурних складників.

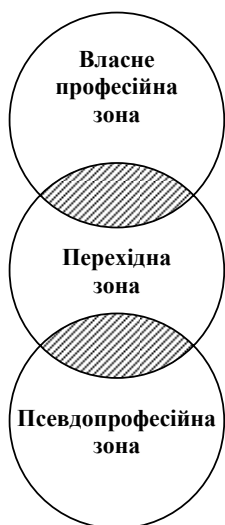

Рис. 1. Зони професійного дискурсу

Професійний дискурс є відкритою динамічною системою як такою, процес формування якої не може вважатися остаточно закінченим. Він упорядкований не тільки горизонтально (на рівні терміносистемних окремих галузей знань), але й вертикально (відповідно до комунікативних вимог спеціального спілкування). Його можна кваліфікувати як надзвичайно складне явище, що набуває ознак суперсистеми, яка інкорпорує як мовні, так і фахові інтенції/можливості учасників спеціальної комунікації. Панорамний зріз структури професійного дискурсу схематично можна представити у вигляді трьох зон: власне професійної, перехідної, псевдопрофесійної (рис. 1), які, у свою чергу, поділяються на відповідні сектори (рис. 2).

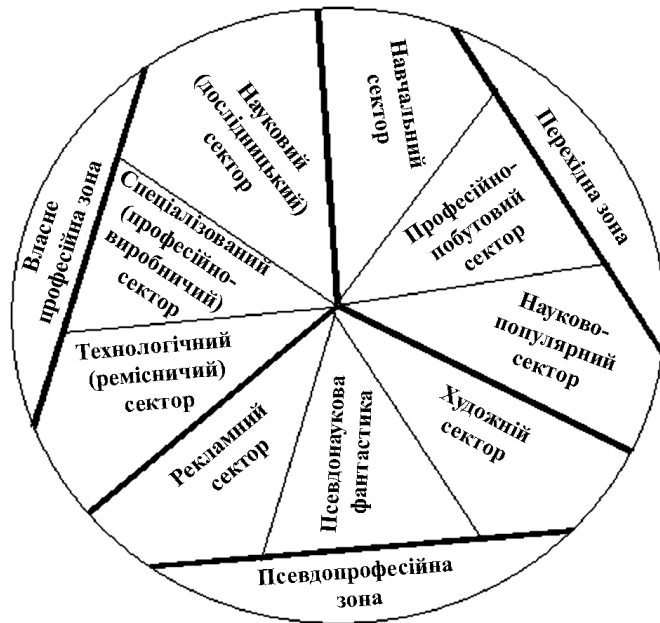

Рис. 2. Сектори зон професійного дискурсу

Власне професійна зона пов'язана з продукуванням нових знань і є вищим шаблоном професійного дискурсу. У цій зоні виділяємо декілька секторів: науковий (або дослідницький), спеціалізований (або професійно-виробничий), технологічний (або ремісничий). Продуктами наукового сектора є теорія, науково-дослідна програма, відкриття (як форма прирощення знання). Його адресантом виступає фахівець з високим інтелектуальним рівнем, який приділяє увагу аргументам, що базуються на логічних висновках. Адресата цього дискурсу цікавить коефіцієнт інформативності тексту, якою мірою отримана інформація може заповнити лакуни у його теорії, гіпотезі, тобто його цікавить змістово-концептуальна інформація (термін І. Гальперіна). У цьому секторі спостерігаємо найактивніший вияв особистості адресанта через вибір мовних засобів для оформлення спеціальної інформації. Спеціалізований сектор характеризується обмеженим колом адресантів – фахівців певної галузі знань, регламентацією мовних засобів, зокрема вузькоспеціальної термінології. Мета адресата цього сектора – отримати вичерпну інформацію для виконання професійних обов'язків. У цьому секторі переважають тексти інструктивного типу, зокрема документація. Функція адресата, крім інших, пов'язаних з виробничим процесом, – емпірично перевірити інформацію, продуковану адресантом наукового сектора. Технологічний сектор пов'язаний з колом адресантів з певними навичками, оскільки "технологія – це спосіб використання знань" [Філософський словник 2002, 262]. Домінуючою комунікативною ситуацією у цьому секторі є усна неофіційна бесіда, у лінгвальному плані – активне вживання професіоналізмів, професійних жаргонів, безеквівалентної лексики.

Перехідна зона охоплює професійно орієнтований навчальний, професійно-побутовий та науково-популярний сектори. Тут відбувається обробка, передача, пропаганда, розповсюдження професійної інформації, що набула статусу постулату. Текст у цій зоні позбавлений індивідуальності, він лише констатує, не має поси- лань на індивідуальний або особистий досвід, розрахований на узагальненого адре- сата. У навчальному секторі презентується конкретна інформація, що, як правило, характеризується стереотипністю змісту, обмеженим обсягом, репетиторським компонентом тощо, що регламентовано професійною ситуацією. Адресант у цьому секторі набуває ознак узагальненого чи імперсонального; мета адресата – оволо- діння спеціальними науковими дисциплінами, тобто отримання змістово-факту- альної інформації (термін І. Гальперіна). Науково-популярний сектор спрямований на поширення, глобалізацію професійних знань у цікавій формі. Типом тексту у цьому секторі визначається і стратифікація термінів, що були використані у ньому.

Псевдопрофесійну зону детермінує відсутність прагматичної мети – передати адресату певну суму (або обсяг) інформації, рівень і глибина якої регламентується її споживачем. Псевдопрофесійний дискурс стає складником художнього дискурсу, коли професійний фон виконує вторинну (естетичну) функцію: стає засобом харак- теризації конкретного героя, ситуації або засобом психологічного впливу на почут- тя, оцінку читача. До псевдопрофесійної зони належать художні, псевдонаукові та рекламні тексти, оскільки професійна інформація в них не спрямована на інтелек- туальне збагачення адресата.

Професійний дискурс є складною системою ієрархії спеціальних знань, які від- повідають різним його секторам, тому що характер комунікації залежить від того, який тип компетенції конвенціонально задіяний у комунікативній події. Проте такий розподіл зон професійного дискурсу на сектори не є абсолютним, оскільки в умо- вах реальної комунікації спостерігаються процеси перетину, дифузності елементів цих секторів, що реалізується у переході від одного сектора до іншого, наприклад, при використанні у спеціалізованому секторі професійного дискурсу нетипових мовних засобів. Цей перетин не можна ототожнювати із суцільною ротацією чи ру- хом мовних одиниць у вертикальному плані. Спостерігається "крапельна дифузія" цих знаків, коли, наприклад, у власне професійній сфері з'являються окремі профе- сійні жаргони. Цей факт можна кваліфікувати як ознаку ідіолекту окремого адре- санта або як тимчасову лексему на позначення певного поняття, оскільки кожна зона має свої специфічні мовні засоби, притаманні їй прийоми викладу інформації. У горизонтальному напрямку такий рух мовних одиниць є реальним, що виявляється у міжтермінологічній омонімії.

Отже, аналіз архітекτονіки професійного дискурсу дозволяє виділити такі прин- ципи його конструювання: 1) інформативність, інформаційний коефіцієнт; 2) ком- петентність учасників комунікації; 3) логічність; 4) достовірність інформації; 5) непарадоксальність вихідних та кінцевих постулатів; 6) професійна норматив- ність; 7) аргументованість; 8) діалогічність (дискусійність).

В статье рассматривается специфика архитектоники профессионального дискурса, которая до сих пор не стала предметом глубокого научного изучения. Презентуется панорамный срез макроструктуры профессионального дискурса, что даёт возможность выделить в нём три зоны (собственно профессиональную, переходную, псевдопрофессиональную), в которых выделяются соответствующие сектора, а также определить принципы, на основе которых формируется этот тип дискурса.

Ключевые слова: профессиональный дискурс, архитектоника, панорамная макроструктура, зона профессионального дискурса (собственно профессиональная, переходная, псевдопрофессиональная), сектор зоны профессионального дискурса.

The specific character of professional discourse architectonics, which hasn't become an object for scientific in-depth study yet, is examined. Panoramic macrostructure profile of the professional discourse is demonstrated, which gives the possibility to separate out three zones in it (the professional proper, transitional, pseudoprofessional), where the following sectors are singled out. The principles on basis of which this type of discourse is formed are defined.

Key words: professional discourse, architectonics, panoramic macrostructure, professional discourse zone (the professional proper, transitional, pseudoprofessional), professional discourse zone sector.

Література:

1. Борботько В.Г. Принципы формирования дискурса: От психолингвистики к лингвосинергетике. – Изд. 2-е, стереот. / Владимир Григорьевич Борботько. – М.: URSS: КомКнига, 2007. – 286 с.
2. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. – К.: ВЦ "Академія", 2006. – 752 с.
3. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.